

Aksamitka złota *Pholiota aurea*: grzyb rzadki w Polsce

Pholiota aurea: a rare fungus in Poland

BARBARA GUMIŃSKA

Instytut Botaniki UJ

31-501 Kraków, ul. Kopernika 27

Słowa kluczowe: *Pholiota aurea*, rozmieszczenie stanowisk w Polsce.

Artykuł przedstawia opis owocników *Pholiota aurea* i opisuje siedlisko, w jakim grzyb ten występuje. Podaje również rozmieszczenie dotychczas znanych stanowisk tego gatunku grzyba na terenie Polski. Zwraca też uwagę na konieczność ochrony prawnej tego rzadkiego taksonu na terenie naszego kraju.

Wstęp

Pholiota aurea (Matt.) Maire – aksamitka złota (aksamitkówka) [synonimy: *Cystoderma aurea* (Matt.) Kühner, *Pholiota aurea* (Matt.) Pers., *P. vahlii* Weinm., *Togaria aurea* (Matt.) W.G. Sm.] należy do gromady Basidiomycota, klasy Agaricomycetes, rzędu Agaricales i rodziny Tricholomataceae. Jest jednym z piękniejszych grzybów w Polsce. Ze względu na rzadkość występowania zasługuje na szczególną uwagę. Do znanych dotąd stanowisk tego grzyba na terenie naszego kraju dochodzą obecnie nowe stanowiska z południowej Polski.

Opis owocników

Kapelusz o średnicy 5–20 (25) cm, początkowo kulisto sklepiony, po dojrzeniu szeroko rozpostarty i na brzegach pofalowany, grubo mięsisty, z uwypukleniem na szczycie, na powierzchni suchy, mączysty (aksamitny), koloru ochrowożółtego. Blaszki różnej długości, niezbyt szerokie, cienkie, dość gęsto ustawione, na brzegu równe, przy trzonie wąsko przyrośnięte,

u młodych okazów bladoochrowe, po dojrzeniu ciemniejące, aż do rdzawożółtych. Trzon masywny, cylindryczny lub rozszerzający się ku dołowi, czasem u podstawy lekko bulwiasty, na powierzchni delikatnie prążkowany i pokryty drobnymi gruzelkami lub ziarenkami, zabarwiony tak jak powierzchnia kapelusza. Na trzonie znajduje się bardzo charakterystyczny, duży pierścień, który u młodych okazów dość długo przyrośnięty jest do brzegu kapelusza. Po dojrzeniu owocnika odrywa się od jego brzegów i odgina się ku dołowi. Zewnętrzna powierzchnia pierścienia gruzelkowata, czasem prążkowana i zabarwiona tak jak trzon. Wewnętrzna powierzchnia pierścienia, jak również szczytowa część trzonu ponad pierścieniem jest biaława lub kremowa, po dojrzeniu owocnika oprószone brązowymi zarodnikami. Miąższ dość zwarty, białawy, pod skórą kapelusza ochrowy, po przekrojeniu lekko żółknący, o smaku łagodnym i słabym, nieokreślonym zapachu. Zarodniki elipsoidalne, na powierzchni gładkie lub drobnopunktowane, o wymiarach 10–13×4–6 µm, pod mikroskopem bladoochrowe. Wysyp ochrowy do rdzawobrązowe-

go. Podstawki 4-zarodnikowe. Bardzo dobrą, kolorową fotografię tego grzyba publikuje Cetto (1978), na stronie 157.

Gatunki podobne

Aksamitka złota ma owocniki o tak charakterystycznej budowie, że trudno grzyb ten pomylić z innymi gatunkami. Może najbardziej podobne owocniki ma płachetka kołpakowata – *Rozites caperata* (Pers.) P. Karst. Zasadnicze różnice w wyglądzie obu gatunków przedstawiono w tabeli 1.

Siedlisko

Grzyb ten jest saprobiontem, pojawiającym się od sierpnia do listopada, najczęściej w terenach odkrytych, w miejscach ruderalnych, przy brzegach dróg, w parkach, w zaroślach, nad potokami, często wśród pokrzyw. Rzadziej znajdowany był w jasnych, prześwietlonych lasach liściastych lub szpilkowych (Cetto 1978, Dermek 1987, Watling, Gregory 1993). Wszędzie jest podawany jako grzyb rzadki.

Występowanie w Polsce

Stanowiska opublikowane po II Wojnie Światowej:

1. Puszcza Białowieska, woj. podlaskie (Bujakiewicz 2002).

2. Okolice Sanoka, woj. podkarpackie (Wojewoda 2003).
3. Rytko w Beskidzie Sądeckim, woj. małopolskie (Wojewoda 2003).
4. Arboretum Kórnickie, woj. wielkopolskie (Lisiewska 2004).
5. Okolice Olsztyna, woj. warmińsko-mazurskie (Kubiak, Dynowska 2006).

Nowe stanowiska dotąd nie publikowane:

1. Beskid Sądecki, Roztoka Mała w okolicy Rytra, na wys. ok. 400 m n.p.m., woj. małopolskie, w lesie nad potokiem, w zaroślach wśród pokrzyw, *lg.* A. Pacyna (wrzesień 1977 r.), *det.* B. Gumińska (zbiory Instytutu Botaniki UJ, KRA).
2. Gorce, okolice Lubomierza (woj. małopolskie), w pobliżu szosy w kierunku Szczawy, w odległości ok. 1,5 km od Leśniczówki Wiatrówki, wśród trawy, na brzegu Rybiego Potoku, na wys. ok. 600 m n.p.m., październik 1980 r. (ryc. 1), *lg. et det.* B. Gumińska (zbiory Instytutu Botaniki UJ, KRA).
3. Gorce, woj. małopolskie – dolina Jaszczce (Duże Jaszczce), na wys. ok. 800 m n.p.m. przy południowej granicy Gorczańskiego Parku Narodowego, w zaroślach lepieźnika, przy potoku (wrzesień 2005 r.; obserwowany na tym stanowisku przez kilka lat), *lg. et det.* P. Mleczko (zbiory Instytutu Botaniki UJ, KRA).

Tabela 1. Różnice między *Pholiota aurea* i *Rozites caperata*

*Table 1. Differences between *Pholiota aurea* and *Rozites caperata**

	<i>Pholiota aurea</i>	<i>Rozites caperata</i>
Średnica kapelusza	6–20 (25) cm	5–10 (12) cm
Pierścień na trzonie	Szeroki, płatowaty, zwisający wokół trzonu w postaci falbany	Wąski, skórzasty, w postaci obrączki czasem odstającej od trzonu
Występowanie	Brzegi dróg, polany, miejsca ruderalne, zarośla, często wśród pokrzyw (rzadziej w lasach)	Lasy jodłowe, świerkowe (rzadziej liściaste), w parkach, często wśród borówek

Ryc. 1. Owocnik aksamitki złotej z okolic Lubomierza (stanowisko 2) – na trzonie dobrze widoczny duży, płatowaty pierścień (październik 1980 r.; fot. B. Gumińska)

Fig. 1. Fruit body of Pholiota aurea found at the site 2 in the neighbourhood of Lubomierz (on the stipe the big, well developed ring is visible) (October 1980; photo by B. Gumińska)

Występowanie w Europie

Aksamitka złota podawana była sporadycznie z różnych krajów Europy Środkowej – wszędzie jako gatunek rzadki. Wymieniana była między innymi ze Szwajcarii (Peter 1964), z Estonii (Kalamees 1971), z Ukrainy (Zerowa 1974), z Włoch (Cetto 1978), z Białorusi (Serżanina 1984), z Niemiec (Runge 1986), ze Słowacji (Dermek 1987), z Holandii (Arnolds 1989), ze Szwecji (Ryman, Holmåsén 1992) i z Anglii (Watling, Gregory 1993).

Oprócz Europy grzyb ten bywał również notowany w innych częściach świata. Dermek

(1987) pisze, że grzyb ten znajdowany był w całej Eurazji i w Ameryce Północnej. Serżanina (1984) wymienia go z Kaukazu i Zachodniej Syberii. Z Dalekiego Wschodu notuje ten grzyb Wasiliewa (1973).

Konieczność ochrony

Ze względu na piękny i okazały wygląd owocników oraz na rzadkość występowania, aksamitka złota powinna być objęta na terenie Polski ochroną prawną. Nie ma jej jednak, jak dotąd, na liście grzybów prawnie chronionych w Polsce (Rozporządzenie 2004). Na konieczność jej ochrony wskazuje szereg autorów, umieszczając często ten gatunek na czerwonych listach grzybów zagrożonych wyginięciem (Grzywacz 1989, Wojewoda 2003, Wojewoda, Ławrynówicz 2006).

Podziękowania

Dziękuję uprzejmie pani doc. dr hab. Annie Pacynie oraz panu dr. Piotrowi Mleczo za przekazanie do zbiorów Instytutu Botaniki UJ własnych okazów *P. aurea* zebranych na stanowiskach przedstawionych w artykule.

PIŚMIENICTWO

- Arnolds E. 1989. A preliminary red data of macrofungi in the Netherlands. *Persoonia*, 14: 77–125.
- Bujakiewicz A. 2002. New, rare and endangered fungi in the Białowieża Primeval Forest (E Poland). *Polish Botanical Journal* 47, 2: 113–124.
- Cetto B. 1978. *Der grosse Pilzfürher. Band 1*. BLV Verlagsgesellschaft, München – Bern – Wien.
- Dermek A. 1987. *Fungorum Rariorum Icones Coloratae* 17. J. Cramer, Berlin – Stuttgart.
- Grzywacz A. 1989. *Grzyby chronione*. PWRiL, Warszawa.
- Kalamees K. 1971. *Eesti Seente Määräja* 1. Riiklik Ulukool, Tartu.
- Kubiak D., Dynowska M. 2006. Nowe stanowiska aksamitkówek złotej *Phaeolepiota aurea* w Polsce. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 62, 2: 90–95.

- Lisiewska M. 2004. Zmiany w składzie gatunkowym i ilościowości *Macromycetes* Arboretum Kórnickiego po 25 latach. *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią* B, 53: 7–27.
- Peter J. 1964. *Pilzbuch der Büchergilde*. Gutenberg, Frankfurt, Zürich – Wien.
- Rozporządzenie 2004. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną. *Dz. U. Nr 168 (2004)*, poz. 1765.
- Runge A. 1986. *Neue Beiträge zur Pilzflora Westfalens*. Westf. Mus. Naturkunde, Landschaftsverband Westfalen-Lippe. Münster.
- Ryman S., Holmåsén I. 1992. *Pilze*. Bernhard Thalacker Verlag, Braunschweig.
- Serżanina G.I. 1984. *Szlapocznije griby Biełorusi*. Nauka i Technika, Mińsk.
- Wasiliewa Ł. 1973. *Agarikowyje szlapocznije griby* (por. Agaricales) Primorskowo Kraja. Nauka. Leningrad.
- Watling R., Gregory N.M. 1993. *Cortinariaceae*. *British Fungus Flora. Agarics and Boleti*. 7. Royal Botanic Garden, Edinburgh.
- Wojewoda W. 2003. Checklist of Polish larger Basidiomycetes. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- Wojewoda W., Ławrynówicz M. 2006. Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych w Polsce. W: Mirek Z., Zarzycki K., Wojewoda W., Szeląg Z. (red.). *Red list of plants and fungi in Poland*. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- Zerowa M.J. 1974. *Atlas gribiw Ukrainy*. Naukowa Dumka, Kijów.

SUMMARY

Gumińska B. *Pholiota aurea*: a rare fungus in Poland

Chrońmy Przyrodę Ojczystą **65** (3): 205–208, 2009.

All hitherto known localities of *Pholiota aurea* in Poland are described and three new localities, not previously published, are given. All new stands are situated in Western Carpathians (southern Poland): in Roztoka Mała near Rytro in the Beskid Sądecki Mts, near Lubomierz in the Gorce Mts, and in the valley of the Jaszce Duże stream also in the Gorce Mts. *P. aurea* is included in the red list of threatened macrofungi in our country (Wojewoda, Ławrynówicz 2006), however, it is certainly worthy to be included in the list of macromycetes protected by law in Poland.